

## הרב יוסף משדי

ראש כולל 'אמרי בינה' ומח"ס 'יוסף תואר'  
ומו"ץ בבי"ד 'חניכי הישיבות'  
בני ברק

## בדין ברכה בתורת נדבה

[ונהמסתעף בדיני ברכה לבטלה וספק ברכות]

הזכרת שמו וכו' [והיינו באמירת בריך  
"רחמנא" וכו'. שאז יש צד לומר כן - אולם  
בלא אמירה זו מהיכא תיתי לאסור, ובעיקר  
האי מילתא דאמירת רחמנא האריכו הפו'  
וע"ע בשדי חמד מערכת ברכות סימן א' אות  
י"ח עיין שם]. יעוין שם. וע"ע בספר ערך שי  
(סימן רט"ו) שהביא דבריו ודן בדבריו. אולם  
בעצם הדין לא נחלק עליו לאסור לברך בנדבה  
עיין שם, אלא דמה שציין שם לההיא דתענית  
(ב). לכאור' החילוק פשוט לנידון ברכה נוספת  
דהכא, ואכמ"ל.

ומצאתי בשו"ת רב פעלים ח"ב חאו"ח  
(סימן ל"ז) שהביא קושית המגן אברהם (סימן  
קפח סק"א) מ"ט מותר לומר בקשות ותחינות  
שיש בהם הזכרת ה' כמה שירצה. ואילו ברכה  
לבטלה אסור. ומה יגרע זמ"ז, (ועיין שם  
סוד"ה תשובה שהבא מן הפוסקים שיכול אדם  
לומר נוסח כל הברכות עם הש"צ בלחש,  
ובלבד שלא יאמר החתימות, ואין בזה מוציא  
ש"ש לבטלה שאין איסור לאדם להתחנן  
ולחזור להתחנן), וצ"ע. וכתב רבינו הגרי"ח  
שם (ד"ה ונ"ל) שיש לחלק בזה, וז"ל דכל  
תפילות תחינות ובקשות שאומר אדם בכל עת  
שירצה המה מסוג תפלת נדבה, והא יכול  
האדם מן הדין להתפלל תפלת י"ח בנדבה,  
ואע"פ וכו'. אבל אם האדם אומר דברים שהם  
תשלומין של חובה. כיון שהוא אומרם "מכח  
חובה" - "ודעתו לכך". הרי הם מסוג תפלת  
חובה ולכך יש להקפיד וכו' עכ"ל. ולכאור'  
צ"ע. דמשמע מדבריו איפוא שאם אינו אומרם  
מכח חובה, ואין דעתו מכח חובה, כלשונו,  
אלא בנדבה יהיה מותר לברך וכדבר החו"ד

הנה חז"ל תקנו גדרים מסוימים היכן  
לברך ובאיזה פרטים, וההלכה פשוטה וברורה  
שאיין לברך באופן שאינו מקום הברכה, לא  
בתורת חיוב ולא בתורת רשות. אולם יש  
המפקקים בזה, ולכך ראוי לברר הענין.  
[ובזה נבא לדון ג"כ גבי ברכת ברכים ורעמים  
שחשש הפתח הדביר למנהג העולם שלא  
מברכים שמא יטעו בברכה אחר כדי דיבור].

## ברכה בתורת נדבה

א] הנה מצאנו בשו"ע (סו"ס ר"ט) שכתב  
כל הברכות אם נסתפק אם בריך אם לאו אינו  
מברך לא בתחלה ולא בסוף. חוץ מברכת  
המזון מפני שהיא של תורה ע"כ, וה"ז לימוד  
ממילא לכל הברכות כולם, אמנם בטעם הדבר  
כתבו האח' (שם) דכיון שברכות מדרבנן  
ממלא ספק דרבנן לקולא. אולם אכתי אפשר  
שאם ירצה יוכל לברך, אולם כבר ביארו האח'  
(שם ובס' ס"ז ועוד, ונת' במקומו) דאחרי  
שהוא פטור מברכה אם יברך הו"ל ברכה  
לבטלה, ובברכות (דף לג.) אמרו דכל המברך  
ברכה שאינה צריכה עובר בלא תשא וכו'  
עיי"ש. וכ"פ בשו"ע (סו"ס רטו) עין שם,  
וכתב המשנ"ב (שם סק"ח) כמה דוגמאות  
לברכה שאינה צריכה, ומכל זה מבואר בענייננו  
אם ירצה לברך בדרך רשות מ"מ הויא לה  
ברכה לבטלה וזה ברור.

והנה החוות דעת בבית הספק (סק"כ) כתב  
בזה"ל "וכן הוא בכל הברכות דאדעתא דנדבה  
מותר לברך ולהודות אפילו בהזכרת שמו  
יתברך כמו שמותר בי"ח ברכות להתפלל  
בתורת נדבה, ואדעתא דחוב אסור אפילו בלא

(שדימה זאת ג"כ לתפלת נדבה).

י"ח, עיי"ש. (וכך צ"ל פשוט גם בדברי הר"פ, אף שאין משמע כן בריהטת דבריו). וע"ע בדבר הב"ח או" (סו"ס ריד) מהעתקה ממהרי"פ, דשאני ברכות שאינו יכול לחזור (ברכו תלג.), מתפלה, ומזה הוכיח דין כללי ששונה ברכות מתפלה, עיי"ש"ה.

ומכל מקום נראה החילוק בין תפלה, שאפשר לאומרה בנדבה, לבין ברכות שאסור. מבואר. א'. שתפלה במהותו תחנונים ובקשות לפני המקום והלאוי שיתפלל כל היום כולו, ומשא"כ ברכה שאין שייכות לומר הלאוי שיברך כל היום כולו, כיון שהברכה עשויה לדבר שבא לעשות או בהנאה או בשבח, וכו'. ולכן גם כל בקשות ותחינו מותר, ואף בשם ה'. אבל בברכות אסור, ב'. שתפלה אף שהיא חובה מ"מ במהותה יש בה שייכות לנדבה, שהרי היא בקשה לקב"ה, ומשא"כ ברכות שכולם חובה ולא שייך בה בדרך כלל נדבה, ולכן אסור לאומרה בנדבה. ודו"ק היטב ונלגבי פסוקים של תנ"ך, כגון לומר קריאת שמע כמה פעמים וכדו', ודאי אין חשש, דכיון שהם פסוקים הרי הוא יקבל שכר כקורא בתורה].

### תחינות ובקשות וקמעי תפילה בתורת נדבה

[ב] בשו"ע (סימן קפח ס"ז) כתב שסא לא הזכיר של ר"ח בברהמ"ז, ונזכר אחר שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר, וכתב ע"ז הרמ"א בזה"ל ואפשר דמכל מקום יש לאומרו בתוך שאר הרחמן כמו שנתבאר לעיל סו"ס קפז גבי על הניסים, ואולי יש לחלק כי ביעלה ויבא יש בו הזכרת שמות, ואין לאומרו לבטלה, כנ"ל. וכן נוהגין, עכ"ל. (ועיין בשע"ת שהביא מספר באר יעקב שכתב לחלק באו"א בין יעלה ויבא לעל הניסים, דהתם יש דעות שחייב לחזור וכו'). ובמג"א (שם סקי"א) תמה ע"ז שהרי אומרים כל היום תחינות שיש בהן הזכרת שמות ולמה יגרע זה. דדוקא בברכה לבטלה אסור. וצ"ע. ע"כ. ומבואר דנוטה לומר שלא צריך להיות בזה שום חשש [ועיין עוד בפרי מגדים שם. ובפתיחה להלכות ברכות ד"ה

אולם נראה בהכרח שחייבים לומר שלא לזה נתכוון הר"פ, ובפרט שידוע כמה שחושש לספק ברכה לבטלה, וכ"ש בזה שבכל הפו' הדבר פשוט שאין לברך בתנאי של נדבה, ועל כרחך שיש לחלק, דשאני תפלה וה"ה כל תחינות ובקשות שהם בגדר תפלה (וכידוע דמטו משמיה דהחזו"א שכל בקשה ראוי שתהיה עם תנאי תפלה), אולם ברכות בעלמא אינם בגדר תפלה. אלא חובת ברכה גרידא, וזה אסור אפ' בתנאי נדבה, שלא תיקנו נדבה רק בתפלה. [ואה"נ שגם בתפלת י"ח אם יאמר שזה נדבה, וינהג ככל דיני תפלה, אה"נ דמעיקר הדין, מותר להתפלל ככל נדבה. ואולם בשבתות וימים טובים לא יועיל שאין תפלת נדבה. ואז יהיה אסור לומר הברכות, אולם נוסח הברכה בלא החתימה אה"נ דשרי. שמצאנו בחזו"ל שהתירו לשבח, ולהתחנן לפני ה' בכל עת, ולא יגרע מאמירת תהילים וכדו', אולם בברכות הרי חזינן שהקפידו כדאשכחן בברכות (לג): עיין שם. וע"ע בשבת (כג). ובמפ' שם וכן בפו' טובא בש"מ הקפידו דווקא בדיני בברכות להקל בספיקות וכדו', והכל כפי תקנת חכמים]. ולעולם לא מיירי הר"פ בעניני ברכות. אלא רק גבי תחינת ותפילות דווקא, וזה מוכרח. ובעיקר הדברים כבר העיר על החו"ד בספר דעת קדושים בגיה"ק (סימן י"ט סק"ד) והקשה שלדבריו בכל ספק היה צריך לחייבו שיברך בתורת נדבה [איברא דאפשר דס"ל דאה"נ שבתורת נדבה רשאי, אולם כיון שהוא ספק, הרי צריך לעשות תנאי שיחול הברכה ולא שיהיה לגמרי בנדבה. ותנאי אפשר שסובר שלא יועיל כאן, דמכיון שמכניס במחשבתו צד חובה. ואע"פ שהוא בתנאי ג"כ אסור ולכך אין לעשות כן, והעירוני לחשוב כן. וע"ע מש"כ במקומו בדיני ערבות במוציא אחרים ועושה תנאי שאינו רוצה לצאת י"ח, ועכ"פ נראה בפשטות דו"א, דכיון שעושה תנאי מה החשש בזה], מ"מ כתב שם דברור הוא שלא הותר לברך בהזכרת ש"ש בתורת נדבה, אא"כ בתפלת

מנהגינו בענין תקו"ח מלבד שכ"ז כתב בדרך "אפשר - שנוסח זה הוא לא מתקנת רבותינו שלפני חתימת התלמוד", (ולפנינו הוא נמצא בתפלת מוסף של יו"ט).

ויש להוסיף שראיתי בהאי ענינא גופא של אמירת יעלה ויבא שלא בדרך תפלה כתק"ח, שנראה שאין חשש בזה, דחזינן לרבינו הגרי"ח בעל הבן איש חי שכתב בספרו לשון חכמים ח"א (סימן ד') תפלה נפלאה לאומרה בפתיחת בהיכל במנחה של שבת. ושם בתוך התפלה הכניס את כל נוסח יעלה ויבא כמעט עד סופו ממש בלא כל שינוי, ואם כהרמ"א איך עשה כן, ודוחק לתרץ דשאני היכא שהוא מחברה לתפלתה שלימה שתיקן, שאם כן שגם לאומרה בהרחמן לא צריך להיות חשש, ושמה יש לומר דאה"נ דבכה"ג שהיא תפלה חדשה שאני, אולם זה דוחק. ועל כרחק כמו שיבואר לפנינו בסמוך, [נהלום ראיתי בכה"ח סימן קפח אות ל"ד (ע"ד הרמ"א שיש לחלק ולומר דביעלה ויבא שיש הזכרת ה' לא יאמרנו בהרחמן) כתב הכה"ח דמ"מ י"ל הרחמן הוא יזכרנו וכו' בלא הזכרת ה'. ונראה דחשש למעשה לד' הרמ"א. ושמה דלשיטתיה דהרמ"א קאמר].

ובאשר לשאלת המג"א וכו', הלא חזינן להגרי"ח עצמו בספרו רב פעלים ח"ב (סימן לז) שילק באו"א שכל שאומר דברים של חובה, ודעתו לחובה ה"ז אסור בהזכרת השמות, והיינו בתשלומים של חובה שאינו מחוייב, והוא עושה אותם חובה על עצמו ע"כ, ולפי דבריו י"ל דאף אם הוא בכלל תק"ח. וקודם חתימת התלמוד וכדו' אם אינו אומרם בחובה מותר דלא כהאול"צ, ומאידך להאול"צ שרי לומר אפ' דרך חובה דברים שאינם מתק"ח אלא שלמעשה אינו שייך שיהיה חובה. [אולם ברכות בנדבה כלל לא שייך לסברתו].

וראיתי הלום שגם בשו"ת דברי יציב ח"א (סימן כ"ג אות ה') הזכיר את השאלה, איך אומרים בקשות בנדבה וי, וכתב דאף ברכות

אשכחנא (בתרא). ובפתיחה להל' ברכות השחר סוד"ה מה].

וראיתי בשו"ת אור לציון ח"א סימן ז שעמד בכמה יסודות בדיני ברכה לבטלה וספק ברכות, ועמד שם באות ב ליישב קושית המג"א, ובהקדם שאיסור הזכרת ה' הוא רק שלא במקום מצוה, ומוסיף לעניננו שבאיסור הוא דוקא בנוסח ברכה שיש בה מצוה, אבל במקום בקשות ותחנונים שאין שם מצוה או בהזכרת ה' שאין בשום פעם מצוה א"כ גם כשהוא לבטלה אין כאן איסור של לא תשא, [נ"ב. מש"כ שאין איסור בהזכרת ה' שאין בשום פעם מצוה, היינו דאיסור לא חשא ליכא. אולם אכתי יש חשש איסור דיראת ה' כמש"כ הרמב"ם (בפ"ב מהל' שבועות הי"ב) וכוונתו לתרץ קושיתו הב' שם, שרק מצד איסור דל"ת, לא שייך בכה"ג. ובעיקר ד"ז יש לפלפל טובא בד' הרמב"ם שם ה"ט, והי"ב. ועמש"כ בנדרים (ת. ואכ"מ). ועל קושית המג"א תירץ אפוא דכל שהוא קודם חתימת התלמוד הדבר בגדר מצוה לעשות, ולפיכך אם הוא יהיה לבטלה ה"ז בכלל איסור דל"ת, ודווקא בבקשות ותחנונות ואפ' אותם שנתקנו אבל לאחר חתימת התלמוד אין בהם חשש וכתב דלפיכך לא קשה על הרמ"א שחשש להזכרת ה' לבטלה ביעלה ויבא שמכיון שנתקנה תפלה זו בתלמוד אסור לאומרה לבטלה וסיים דלדבריו ניחא שאנו אומרים אחר תקון חצות או"א מלך רחמן רחם עלינו וכו'. יל"ע דבשלמא לתרץ את הרמ"א שפיר י"ל כן, (ודווקא כשנאמר שקושית המג"א על בקשות ותחנונות שאומר האדם מעצמו, ועכפ את זה מתורץ יפה) אולם עדיין קשה דחזינן לתחינות טובא שהם חלקים מתוך קטעי תפלה ואומרים אותם כבקשה בפני עצמה, ואם דלא קי"ל כהרמ"א. (וכמשה"ק המג"א ועו"א, ויש לזה הוכחות רבות, וכגון מש"כ הפו'. שהביא בשו"ת ר"פ הנ"ל באות הקודם שיכול לומר עם הש"צ קטעי התפלה עם הזכרת השם חוץ מן החתימה) א"כ אין צריך לתרץ כלל את

שבכל אופן יצא, ור"י היה אומר לחומרא, דצריך לברך פעם אחרת, ע"כ. ובגליון הש"ס להגרעק"א שם, כתב דלא שייך כאן לומר ספק ברכות להקל, שכבר כתב מהרש"א (בפסחים קב.). ברשב"ם ד"ה להודיעך כוחו, דל"ש כן אלא בברכת המצוות, והברכות אינן מעכבות, אבל בברכת הנהנין אסור לאכול בלא ברכה ע"ש, ולא הוי חשש ברכה לבטלה, וכ"כ באבן העוזר (סימן ריד) מדנפשיה, ע"כ. (וע"ע בגליון הש"ס להלן בברכות מט: על תוס' ד"ה ר"מ, וע"ע בתוס' יומא עט. ד"ה ולא בירך), ובפשטות הענין הוא דכיון שנצרך לו שוב לא הוי לבטלה, וכאילו שהסכימו חז"ל שיוכל לברך.

ובפני יהושע (שם) כבר הקשה ע"ז הלא פשיטא לן דכולא תלמודא דספק דרבנן היכא דלא אפשר לברך, ומבואר ברמב"ם וכל הפוסקים דכל הברכות דרבנן, (חוץ מברכת המזון, וברכה מעין שלוש לכמה שיטות), וביאר הפנ"י בדעת ר"י א'. דבברכות הנהנין לא אומרים ספק דרבנן לקולא, משום שאם לא יברך, הרי הוא פוגע באיסור של אכילה והנאה בלא ברכה, (שהחמירו בזה בברכות לה:), ב'. דהיכא דאין לו פסידא, ולא טירחא יתירה יש להחמיר עיי"ש. ובעיקר הדבר דמ"מ אינו לבטלה כתב הפנ"י בפשיטות שכיון שהוא רוצה להסתלק מן הספק אינו לבטלה. ואשכחן טובא שחכמים עצמן תקנו כמה ברכות על הספק ע"כ, וסיים הפנ"י דהעולה מדברינו דפלוגתת הפוסקים בספק ברכות לא הוי אלא מעיקר דינו אם צריך לחזור ולברך מצד החיוב, או שנאמר דשוא"ת עדיף, אבל לכו"ע מיהא ליכא שום איסורא אם יחזור ויברך משום ברכה שאינה צריכה ע"כ, [ונכתב שם להוכיח כן מהא דיכול לברך בלשון תרגום בריך רחמנא, והוי שם. ואינו לבטלה עיי"ש. ולענ"ד יש להעיר חדא דבעיקר דעתו בלשון תרגום "ברוך רחמנא" כבר הבאנו בזה פלוגתא רבתי כיעוין להלן בדיני ספק ברכה לבטלה, ובכללי ההלכות מש"כ, ובעיקר דבריו

מעיקר הדין היה יכול לברך בנדבה, אלא דחז"ל קבעו גדרים מתי לברך וממלא אם יברך מעצמו לא רק שלא קיים מצוה אלא הוי זלזול, ועפי"ז ביאר ענין אמירת בשכמל"ו (בשו"ע סימן רו ס"ו) על ברכה לבטלה ונת' במקומו ומ"מ מבואר שם דעיקר הטעם הוא משום שחז"ל אסרו ברכה שאינה צריכה עיי"ש, וכדברינו שכל האיסור בברכה דווקא, שכך אסרו חז"ל וע"ע בחזו"א (סימן קלז ס"ה). עיי"ש. [ושו"ר להמשנ"ב בביה"ל (סימן קפח) ד"ה ואיך, שעמד על שאלת המג"א, והביעא בשם בגדי ישע שדווקא ביעלה ויבא שכוונתו בזה לצאת ידי חיוב ברכה גרע, ויש בזה חשש ברכה לבטלה ע"כ. ומשמע דנחית לחילוק בין מטרתו לחובה אם לא, וא"נ דאף שאינו בחובה, מ"מ הוא על דרך חובה. ועיי"ן].

ובעיקר השאלה הוּו משמעות פ' הפו' היא דלמעשה אין לחוש אלא ב"ברכות" דווקא, אולם אם אינו בכלל ברכה, אף שהוא בנוסח התפלה וכדו' אין לחוש, בין שיהיה בתורת חובה, ובין בתורת נדבה (ובפרט זה לא קיי"ל כהאח' הנ"ל, וע"ע להמאמר מרדכי סי' קיד ועוד). וע"ע מש"כ להלן בסימן הבא, ואפשר שגם הקטעים מנוסח תפלת שמו"ע אין בהם חשש להזכיר ה' שאע"פ שכולם הם נוסח ברכה מ"מ הרי אינם לעיכובא ואינם בכלל ברכה. כנלענ"ד. [ולכן חזינן בימים נוראים שהציבור אומר עם הש"צ קטעים מתפלת חזרת הש"צ, אע"פ שכבר התפללו ויצאו י"ח, וכן שגורים בפינו תפלות ובקשות כל היום, והיינו מפני שאינו דבר שבחובה].

**דעות הסוברים שבספק ברכות מותר לברך כשיש לו ספק ה"ו מותר לברך, וברכה לבטלה אין כאן, שהרי הוא רוצה לצאת מן הספק.**

[ג] בברכות (יב). נסתפקו בפתח בדחמרא וסיים בדישכרא, ולא איפשיטא, וכתבו התוס' (שם) ד"ה לא לאתווי, דהרי"ף פסק לקולא

מנייה דבכל הברכות שמסופק אם ירצה רשאי לברך, שכיון שאומר זאת בדרך ברכה אין איסור ושכ"מ בתוס' (ר"ה לג. ועוד). [וחזינן בכ"ז שכך היא שיטת התוס' בר"ה, ובברכות. (וע"ע בנשמ"א שסייע לכך ממק"א). אולם שא"ר פליגי ובאמת שגם התוס' הביאו ב' דעות כיעוין. ומ"מ יש לבאר שפיר שיטת התוס' עפמש"כ המג"א (סימן רטו סק"ו) שלדעת הרמב"ם ברכה שאינה צריכה י"ל שאסור מן התורה, אולם התוס' (ד"ה לג.) סוברים דהוי דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא, וסיים ולדבריהם אם מברך מספק אינו עובר על לא תשא ע"כ. הרי שהתוס' לשיטתם שפיר (וכ"נ הבנת הנשמ"א כנ"ל), אלא שבעיקר הדברים יש להשיב שאף להתוס' דהוי דרבנן יהיה איסור, ויש לזה ראיות, ואי"ה במקומן]. וציין שח"א השיב לו ע"ז באריכות, והוסיף לסייע דבריו, כיעוין"ש. ואח"כ נראה דלדינא לא ס"ל כן, שכתב שם שבאמת החיי אדם כתב שאסור לברך, (ורק לדעתם כתב כן), ובאמת דלהלן בח"א (שם ס"ה) כתב שבכל הברכות אם נסתפק לו אזלינן לקולא ואסור וע"ע בנשמ"א שם שמבואר מדבריו ג"כ שאין להקל כצד האח'.

ובסעיף א' בחיי אדם מיירי בהמצאת שום ברכה מדעתו, וזה אפשר דלכו"ע אסור, אף להמקילים לברך כדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא, ואם כי שלפי הסברא שכתב שם להתיר בספק ברכה לכאור' היה צריך להיות מותר, אף לומר ברכה שלא תיקנו חז"ל (וע"ע שם בד"ה אך) ודו"ק. - ובעיקר האי מילתא להוסיף ברכות אחר חתימת התלמוד כבר האריכו רבוותא קמאי ובתראי שאין להוסיף, והיינו שאסור לברכם בשם ומלכות כיעוין ברא"ש (פ"א דקידושין סי' מא) ובבית יוסף או"ח (סימן מו) גבי ברכת הנותן ליעף כח. וע"ע בטור ובב"ח ושאר אח' באהע"ז (סימן סג) לענין ברכת בתולים. ודו"ק.

יל"ע עוד מה ההוכחה עכ"פ לגבי ברכה בלשה"ק, דמ"מ יש לומר בזה ספק ברכות להקל ואכמ"ל]

אלא שאחרי כל זה אכתי יש לומר שלא אמרו כן דשרי לברך בספק, אלא בברכות הנהנין, כדי שלא יהיה אוכל בלא ברכה אולם שאר ברכות בספק יש לומר שלא יברך (וכן משמע קצת בדברי המהרש"א והגרעק"א הנ"ל). ומאידך בסברא היה נראה לכאורה דלא שנא, שהרי דעתו היא כדי להוציא עצמו מספק, וכל שדעתו אינו לבטלה נימא דלא ליהוי לבטלה, דמאי שנא מברכות הנהנין הרי גם שם אפשר שלא יהנה ולא יברך (כדאשכחן ברש"י ד"ה כט: דלכך אין דין ערבות, ועוד כה"ג). ואין לומר דמ"מ יש ספק ברכה הראשונה וע"י כך הוא יועיל במקצת דו"א, ופשוט, וא"כ יש לומר דס"ל דהגדר בברכה לבטלה הוא כל שהוא לבטלה לגמרי משא"כ כשיש לו צורך, וק"ל. [שור' בעיקר ד' הפנ"י, שבערך השולחן סימן רו אות א השיב ע"ד עי"ש].

ומצאתי להלום גם בנשמת אדם (כלל ה, הערה א') שהאריך טובא בהאי מילתא והעיר לתמוה מהתוס' הנ"ל. ויישב כהאמור דס"ל לר"י דכל שיש חשש של הנאה מהעו"ז בלא ברכה הוי תיקו דאיסורא ולחומרא, וכל שצריך לברך חייב לברך [כד' הרשב"א בתשו' סימן צא, ויש להוסיף מש"כ בס"ד בסימן א', גבי כל ברכות השבח דכיון שצריך לברך חייב, ובלא"ה התם כבר נתחייב וא"א ליפטר]. והביא גם מהא"ח (הל' סעודה סי' יט) שבספק המוציא צריך לחזור ולברך כדי שלא יהנה בלא ברכה ע"כ. [ועיין ל' הפנ"י הנ"ל בתו"ד שנקט שיש פלוגתא בפו' בענ"ז]. ובוזה מבואר כאמור דלא התיר לברך בנדבה, ולצאת מן הספק אלא בברכות הנהנין דווקא, ולא בשאר ברכות, ויעוין עוד להגר"ז אורבך זצ"ל בספר מנחת שלמה ח"א (סימן יח אות ח).

אכן עיין בנשמ"א שם לעיל מיניה דמשמע

י"ל דבכה"ג ה"ז ככוונה הופכית, שהוא כמכוון שלא בשביל מצוה, ודו"ק]. ושור"ר תהל"י בספר ברכי נפשי ח"ב (סימן א') שעמד בהאי שאלתא וכתב לבאר ע"ד הנ"ל בשינוי עיין שם, ודו"ק.

אומנם עיקר הקושיה אכתי קיימת דכיון דפסוקים הם למה אסור, וכיוצא העיר ביב"א ח"ג סי"ד ע"פ המבואר בב"ב (פב.) דמביא וקורא, בלא חשש. דכיון דפסוקי גינהו אין חשש, עיי"ש. אולם נלענ"ד דזה גופא הספק של הנודע ביהודה והיינו האם מפני שהתורה קראה לזה ברכה, כמ"ש "כה תברכו" יהיה זה כדיני ברכה, (בפרט שידוע שהיו מברכים גם בימים קדמונים כמ"ש"כ כמה ראשונים). או שאינו אלא כאדם המברך בעלמא את חברו, (וכיעוין בסוטה לח. כאדם האומר לחברו). וס"ל להג"ב דהוי כברכה ממש. וממילא כיון שהוא זר הוי לבטלה.

[ואת"ש בזה גם קושית מרכבת המשנה (פי"ד ממאכ"א הי"ז) שהקשה ממאי דחזינן בשו"ע (סימן ר"ו) שאם התחיל בטעות לברך ואמר בא"י יסיים למדני חוקיך וכו'. ולהנ"ל י"ל דלא מיירי הנו"ב אלא בפסוקי ברכת כהנים דווקא, וכך י"ל עד"ז בהכרח לכל קושיות האח' שרבו כמו רבו על הנו"ב, (ומצאתי כעת בלשון מהרש"ל בתשו' (סימן נו) שכתב לעיל פסוקי ברכת כהנים שהם פסוקי ברכה ותחנה עיי"ש), דעל כרחק שברכת כהנים שאני.

ונתעוררתי מדבריו שהזכיר את הפסוק של "למדני חוקיך", שאין להקשות ממש"כ שכיון שהוא כלשון ברכה, יהיה אסור לאומרו בלי נדבה, דשאני התם שזה ברור שאינו אלא פסוק (ודווקא בעניננו מצאנו מקום לקפידא, וע"ע מש"כ להלן סוף הסימן). ויש להוסיף ולציין דברי רש"י והתוס' (בברכות יא:) שכתבו שיש לגרוס ברוך את ה' המלמד תורה וכו', אבל ל"ג למדני חוקיך שאין זו ברכה. אלא בקשה שאמר דוד עכ"ל. (ואולי נרגשו מהאמור דהוי בלי ברכה), ודו"ק.

ולדינא כבר הסכימו כל הפו' ובראשם רבותינו המשנ"ב וכה"ח וש"א שאין לברך בספק בשום אחת מן הברכות, ואף בס"ס נמי דעתם שלא לברך, ויש בזה עוד פרטים.

### פסוקי ברכת כהנים בנדבה

ד] ודרך אגב יש להזכיר בזאת דברי הנודע ביהודה קמא או"ח (סימן ו') לבאר דברי המגן אברהם (ר"ס קכח) שכתב שיש איסור עשה לזר לברך ברכת כהנים, והיינו מצד הזכרת ה' לבטלה בברכה. וכתב ע"ז שיש לפרש בב' אופנים אם הברכה לבטלה היינו הברכה אקב"ו, או הברכת כהנים עצמה שאו' יברך וכו'. וסיים תשובתו שיש פנים לכאן ולכאן, והמכוון הוא דקאי על הברכה עצמה, ולא על ברכה שלפניה, ע"כ. ותמה עליו הגאון מהרי"א בשו"ת יהודה יעלה או"ח (סימן מא.) מ"ט יש איסור בזה, והוסיף שהמנהג פשוט שאדם שאל בשלום חברו, ומברכים את התלמידים והבנים בברכת כהנים וכו'. וסיים דזה צע"ג. ע"כ.

ולכאו' להנ"ל י"ל הקושיה מהמנהג את הבנים וכדו' היינו בתורת נדבה, וכדלעיל בענף ב'. ובכה"ג שרי וכדעת החו"ד. וכל דברי הנו"ב אמורים דווקא בזר העולה לברך בתורת חובה ככהן. וכבר נתבאר בס"ד עפ"ד החוות דעת ועוד דכאשר עושה הדבר בדרך חובה גרע טפי (וכמ' בכיה"ל בענ"ז בסימן קפח ד"ה וין עיי"ש), ובפרט יבואר לפי מה שיתבאר בס"ד דהוי ברכה, אולם אף בלא"ה י"ל כאמור. ומ"מ למעשה בודאי דלא קיי"ל כן.

אלא שע"ז בפ"ע יש ליישב באו"א שענין איסור זה אלא בתוך התפלה וכשאר הפרטים הנצרכים בהלכה, אולם זה קשה דהלא מדין תורה אפשר לישא כפיו גם שלא בתוך התפלה, וי"ל דמ"מ אחרי שתקנת חז"ל לברך תוך כדי התפלה, ממילא אין כוונתו לברכה [אלא דלפיי"ז נכנסנו לנידון הפו' (שו"ע סי' ס' וש"מ) אם מצוות צריכות כוונה או לא. אולם

האח' טובא. והביאו ג"כ מתשו' הרמב"ם וע"ע בספר ברכת יעקב בכל ענ"ז]. וביאר זאת ע"ד כל המוסף גורע, והזכיר ג"כ מש"כ הבגדי ישע (סימן קפח סקי"א) דמספק לא מזמנים, והקשה הלא אין בזה שום הזכרת שם, ואפילו למנהגם שאומרים יהי שם אינו אלא פסוק, ועל כרחק דהאיסור הוא משום שתקנת חכמים היא, וכדי שלא יבא לזלזל עיי"ש, ועפ"ז נ"ל ליישב היטב דברי הנו"ב ודו"ק. אמנם אין להקשות מ"ט בטעה ואמר בא"י ה"ז מסיים למדני חוקיך, דלק"מ, דכדי להציל ה"ז בודאי עדיף, וכיון שכך הוא הראוי אין ע"ז שום תקנה שלא יעשה כן, ועו"ל. ופשוט. [ועיין בשו"ת קרן לדוד (קו"א סי' כד) שהקשה ממנהג העולם (ולזה עמש"כ לעיל). ועוד הקשה ממ"ש במשנה דברכות (נד.) התקינו שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם וכו', ושם איתא שאו' יברכך ה', ע"כ. ונ"ל שגם זה מיושב בכל האמור דמ"מ אינו כאמירת ברכת כהנים ממש ודו"ק].

ומצאתי תה"ל"י שבמשנה (סופ"ג דמגילה) שאמרו "ברכת כהנים מעשה אמנון ותמר נקראים ולא מיתרגמין", וכ"ה גירסת הרמב"ם לפנינו, ובריי"ף וברא"ש. וכ"ה גירסת הרמב"ם (פי"ב מהל' תפלה), אולם בגירסת המשניות (שלהי מגילה) איתא דלא נקראין ולא מיתרגמין עיי"ש. ובתפא"י (שם אות פ') כתב שיותר נראה כגירסת המשנה שבש"ס והראשונים הנ"ל. דלגי' הנו' קשה וכי ס"ד שלא יקראו כלל פרשה א' שבתורה, עיי"ש, (ויש להוסיף דלגירסתינו בש"ס את"ש ג"כ קושית התו"ט שם שהקשה דכיון שאינו קורא פשיטא שגם אינו מתרגם ועיי"ש עוד. אולם ע"ז נ"ל קצת כדאשכחן בכ"ד דאע"פ דלא צריכא אגב כל הנ"ל שנקט בהם תרגום הנ"ל מוסיף ענין התרגום). והוסיף התפא"י וז"ל מיהו בירושלמי קאמר להדיא דברכת כהנים לא נקרא וקאמר מ"ט, לברכה ניתנה ולא לקריאה. עכ"ל. הרי לנו מקור נפתח וסמך לכך

ומצאתי גם בנשמת אדם (כלל ה, הערה א) ד"ה אך, שהקשה דאם איתא דברכה לבטלה מדאו', על מה סמכו חכמים לתקן ברכות וכו'. ודוד הע"ה שאמר ברוך אתה ה' למדני חוקיך, מי התיר לו, וכו'. ע"כ. ומחמת זה חולק וס"ל דהאיסור מדאו' רק בהזכרת ה' ולא בדרך שבח וברכה, עיין שם. ומ"מ חזינן דס"ל דאף דהוי פסוק מ"מ יהיה אסור, אולם בעצם קושיתו יש להעיר דמלבד כל מה שכתבנו עוד יש לבאר בעצם תקנת הברכות. שכבר ביארנו במקומו דיסוד האיסור דאורייתא כאשר הוא "לבטלה", ואה"נ שחז"ל קבעו מתי הוא לבטלה, באיזה ברכות, ובאיזו זמנים, וכמש"כ בחזו"א סימן קלה, וכה"ח ידועה שיטת החזו"א גם בענינים אחרים שהתורה נתנה רשות לחכמים לקבוע הדין, וכאן הוא מובן בלא"ה בסברא ודו"ק].

והנראה כאמור דס"ל להנו"ב דעד כאן לא שרי לומר פסוקים אלא כשאין איסור, ואדרבה כך יעשה בכל מקום, אולם כאן הרי התורה אסרה לזר, ואחרי שאסור לו לעשות כן (עמש"כ לעיל ד"ה אלא) ממילא האמירה נקראת אמירה לבטלה, ואף לא כאמירת פסוקים. משום שהיה אסור לו לומר זאת. ועדיף זה מכל ברכה שאין צורך בה, דממילא השמות לבטלה (ולפי"ז יצא חידוש לשיטתו שאדם שקרא פסוקים, שהיה אסור לו לקרוא כגון במקום שאינו נקי, או קודם ברכו תהתורה, או ללמד גוי וכדו', היו השמות לבטלה, וזה חידוש גדול, אלא שנוכרתי שכ"כ איזה אח', ועי' במועד לכל חי, ונ"ל דאיתי יש לחלק בין כשהאיסור להזכיר פסוקים וכדו' הוא מחמת דבר צדדי כדהתם. משא"כ בענינו שהתורה אסרה את האמירה הזו בעצם ודו"ק).

ועיין להגרש"ז אוירבך במנחת שלמה ח"א (סימן יח אות ט) שדן בהאי שאילתא דמ"ט אסור לברך לשוא הלא הוא משבח לה'. [ואמנם זה תלוי אם האיסור דרבנן, או דאו'. וכמ"ש שם. ומש"כ בדעת הרמב"ם האריכו

כשאינו חייב. וכן לא יברך על תנאי, וכן מוכח משיטת הבא"ח וש"א שחששו לברך על ברקים ורעמים או קשת וכל כיוצ"ב מפרטי ברכות השבח. וכל כיוצ"ב. ומשמע דס"ל שאסור לברך ברכות השבח שלא לצורך, ואין לתרץ דשאני התם דמיירי במברך דרך חובה, דאם איתא שבנדבה מותר אזי בודאי שהיו מזכירים זאת ואכמ"ל]. אבל תפלות ובקשות ותחינות וכדו' מותר לאומרם אפילו עם הזכרת ה', כיון שאינם בדרך חובה, וכן רשאי האדם לומר עם הש"צ קטעי תפלה ובלא החתימות עם הזכרת ה', אע"פ שיצא י"ח כבר, וכיוצ"ב.

שאסור לאומרו אלא לברכה, וממילא משמע איפוא דאינו שייך אלא לברכת כהנים ועמש"כ לעיל, ודו"ק. (מיהו עיין שם בתפא"י שסיים דאפשר שהאיסור הוא רק לקוראן לבד. אבל רשאי לצרפן לפסוקים שלמעלה ושלמטה. א"כ כל מברך לחבירו יוכל לסיים גם פסוק ושמו, או לומר פסוק קודם) ואכמ"ל. והארכנו בכ"ז לבאר את דברי הנו"ב הנראים תמוהים, וכמו שהקשו האח' כאמור].

ניהדר לנידונינו לענין ברכה בנדבה דסתמת כל הפוסקים שאין לברך בנדבה

אמרו רבותינו ז"ל, אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשם שמים ויהי תמיד בשמחה כשבא לידי עסק מצוה כי העושה המצוות בשמחה אהוב וחביב מאד לפני הקב"ה. (קב הישר דף קפה)

יהא אדם זהיר לעשות כל מצוה בשמחה גדולה. כתב האר"י ז"ל האדם שעושה מצוה בלא שמחה נענש, שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה.

### שמחה על שזכה לעבוד את ה'

אמרו במדרש "אמר ר' אייבו כשתהי' עומד להתפלל יהא לבך שמח שאתה מתפלל לאלקים שאין כיוצא בו. כי זאת הוא שמחה אמיתית שיהי' לב של אדם עלו על שהוא זוכה לעבוד לפני אדון יתברך שאין כמוהו ולעסוק בתורתו ובמצוותיו שהם השלימות האמיתית והיקר הנצחי. (מסילת ישרים פ' י"ט).

ז"ל המהר"ם אלשיך זלה"ה לעושים לשמה יש הפרש לפי בחינותיהם זה עובד בשמחה וזה שלא בשמחה, וגם לעושים בשמחה זה עובד בשמחה מועטת וזה עושה בשמחה יתירה ממנו כל המוסיף מוסיפין לו שכרו ועד"ז בחינות לאל דעות ה' אין מספר, ועבד היודע ברבו שאפי' רעה שלו הם טובים לכפר און ודאי יעבוד בשמחה.

צא ולמד כמה ישישו שרים נכבדים כאשר חלק להם מלך בשר ודם כבוד לעשות פקודתו, ואיך לא ישמח גבר נבזה, חבל אישים, תולעת נוצר מטיפה סרוחה באמור לו מלך מלכי המלכים הקדוש ב"ה עשה זאת ויהי' לנחת ולרצון לפני ה' תמיד האל זה מהראוי להרבות בשמחה כשמח כל הון.

(יערות דבש דרוש ה' לחודש אלול)